

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 221-238.

Geliş Tarihi-Received: 30.11.2022

Kabul Tarihi-Accepted: 16.12.2022

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1212452

Bir Meddahın Biyografisi: Tulûî'nin Bilinmeyen Şiirleri

A Meddah's Biography: Tului's Unknown Poems

İbrahim KOLUNSAĞ*

Öz

Tulûî, tezkire ve diğer biyografik kaynaklarda adı geçmeyen bir 17. yüzyıl divan şairidir. *Paşa-nâme* isimli tarihî mesnevisi, Sultan IV. Murad'ın Bağdat Fethi'ni işleyen *Pesendide-nâme* adlı kasidesi ve yine aynı sultanın atlarını övmek amacıyla kaleme aldığı rahşiyye türündeki kasidesi şairin literatürde bilinen eserleri ve hayatına dair yapılan çıkarımların dayanaklarıdır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde şairin şiirlerini içeren ve daha önce üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış bir yazma, Tulûî'nin bilinen eserlerine bir yenisini ekleme ve bu eserlerden yapılan biyografik çıkarımlara katkı sağlama imkânıyla bu makaleye konu olmuştur. Makalede, Tulûî'nin hayatı, eserleri ve şairliği hakkında bilgiler aktarılmış, bahsi geçen yazma tanıtılmış, şiirlerin şekil özellikleri belirtilmiş, muhtevaya dair tespitler örnek beyitler eşliğinde sıralanmış ve şairin bilinmeyen şiirleri yayımlanmıştır. Sonuçta, kendisini sultanın meddahu olarak niteleyen Tulûî'nin Sultan IV. Murad'dan sonra Sultan İbrahim'e intisap etme süreci Osmanlı himaye sisteminin şiirlere yansıyan örnekleri olarak vurgulanmış, övgü içerikli şiirlerinden hareketle şair hakkında daha detaylı bir biyografiye ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tulûî, himaye, biyografi, Sultan IV. Murad, Sultan İbrahim.

Abstract

Tului is a 17th-century divan poet who is not mentioned in *tezkire* and other biographical sources. As the works of the poet known in the literature, his historical masnavi named *Paşa-nâme*, Sultan IV. Murad's eulogy named *Pesendide-nâme*, which deals with the conquest of Baghdad, and the same sultan's ode in the type of *rahşiyya*, which he wrote to praise his horses have been the basis for the information obtained about his life. A manuscript containing the poet's poems at the Istanbul University Rare Books Library, which has not been studied before, has been the subject of this article with the opportunity to add a new one to Tului's known works and to contribute to the biographical inferences made from these works. In the article, information about Tului's life, works and poetry was conveyed, the manuscript was introduced, the formal characteristics of the poems were stated, the findings about the content were listed with sample couplets, and the unknown poems of the poet were published. As a result, the process of affiliation of Tului, who described himself as the meddah of the sultan, to Sultan İbrahim after Sultan Murad IV was emphasized as examples of the Ottoman patronage system reflected in the poems. In addition a more detailed biography of the poet was tried to be reached based on his praising poems.

Keywords: Tului, mesen, biography, Sultan Murad IV, Sultan İbrahim.

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmir/Türkiye, e-posta: i.kolunsağ@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4632-2964.

Giriş

Biyografi yazımı, klasik Türk şiiri sahası araştırmalarında en temel ve zorlu sayılabilecek konulardan biridir. Şüphesiz, araştırmacının bu konuda başvuracağı birincil kaynaklar mevcuttur. Önemli bir geleneğe yaslanan şair tezkireleri ve *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* (tercüme ve zeyilleriyle) gibi biyografik eserler (bk. Levend, 2015) bunlardandır. Çeşitli eserlere yazılan dibaceler/mukaddimeler, modern anlamda otobiyografik metinler olmamakla birlikte, şairlerin kendisi hakkında bilgiler vermesi bakımından dikkat çeker¹. Müellifine göre biyografik ya da otobiyografik bilgiler sunan manzum ve/veya mensur *terceme-i ahvâl* metinleri de yine bu bağlamda anılabilir (Eğri, 2021; Yazıcı, 2006). Ancak biyografik kaynaklarda yer alan bilgilerin çoğu bir şairin hayatını derinlemesine incelemek için tek başına yeterli değildir. Böyle bir çaba için ilave kaynaklara başvurmak gerekir ki bunların başında doğal olarak şairin eseri gelir. İlgili esere, doğru sorularla bakıldığında şairin hayatına dair önemli bilgilere ulaşılabilir (Avşar, 2011). Konu, hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan bir şair olduğundaysa eserden hareket etmenin elzem olduğu aşikârdır.

17. yüzyıl şairi Tulûî hakkında tezkire ve diğer biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şairin hayatı hakkında daha önce yapılmış sınırlı tespitler onun eserlerinden yapılan çıkarımlara dayanmaktadır. Buna göre Tulûî, IV. Murad Dönemi'nde yaşamış ve saraya yakın olmuş bir şairdir. Kendisini *mâdih/meddâh* olarak niteleyen şairin himaye elde etme çabaları eldeki şiirlerinde öne çıkan bir konudur. Bu, Osmanlı himaye sistemi ilgili bir durumdur. Çünkü bir şairin varlık gösterebilmesi ancak bu sistem içinde mümkündür ve onun elde edebileceği tüm imkânlar sultanın beğenisine bağlıdır.² Şairlerin şiirlerini sultana nasıl ve ne şekilde takdim ettiklerini doğrudan ele alan kaynak eserler bulunmadığından (Durmuş, 2021, s. 135) benzerlerinde de görülebileceği gibi Tulûî'nin şiirleri konuyla ilgili bir örnek olarak da okunabilir. Tulûî'nin bilinmeyen şiirlerini yayımlamak ve bunu yaparken ona dair biyografik verilere yenilerini eklemek amacıyla hazırlanan bu makale aynı zamanda onun Sultan Murad'ın ardından Sultan İbrahim'e intisap edişinin şiire yansımalarına odaklanmaktadır.

Yukarıda belirtilen amaca bağlı olarak bu çalışmada öncelikle Tulûî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgiler verilecektir. Ardından çalışma konusu olan yazma eser tanıtılacak, şairin bu eserdeki şiirleri bahsi geçen çerçevede incelenecek ve çeviri yazı alfabesine aktarılacaktır.

1. Tulûî Hakkında

Tezkireler ve diğer biyografik kaynaklarda 17. yüzyıl şairlerinden Tulûî hakkında herhangi bir bilgi yoktur.³ Şairle ilgili mevcut bilgiler onun eserlerinden yapılan çıkarımlardan ibarettir. *Paşâ-nâme* adlı mesnevisinden alıntılanan aşağıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair, Sultan IV. Murad'ın methinde şiirler söylemiş ve ondan lütuf görmüştür. Beyitlerde şairin, kendisini *mâdih* olarak tanımladığı ve sultanın övgüsünü onun fermanı ile yaptığı da vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, yaşadığı dönem ve saraya yakın oluşu Tulûî hakkında yapılabilecek en temel tespit olmalıdır:

¹ Lâmi'î ve Fuzûlî örnekleri için bk. (Tolasa, 1999; Tarlan, 1999; Doğan, 1999).

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. (İnalçık, 2003).

³ Kaynaklarda Tulûî mahlası ile kayıtlı başka bir şair vardır: Adı İbrahim, lakabı Dahhak olan Kalkandelenli Tulûî, III. Murad Dönemi şairlerindedir (bk. Kılıç, 2014). Ayrıca İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü 10689/02 numarada İbrahim Tulûî adıyla kayıtlı bir divan mevcuttur (Tului, 10689/02). Ancak yaptığımız ön incelemeye göre bu eser, İbrahim Tulûî'ye değil 18. Yüzyılda yaşamış başka bir Tulûî'ye ait olmalıdır.

“Medhinde didim Hazret-i Hünkâr’a kasâid
Tahtında velî gördüm anın nice fevâid”

“İhsân ile lutf eyledi bir hilat-ı fâhîr⁴
Bir şâire olmadı bu ihsân-ı nevâdir”

“Medh-i şeh-i devrânı müdâm eylerdim evrâd
Evsâf-ı cemîlinde olup mâdih-i üstâd”

“Fermân-ı hümâyûn ile kıldım nice inşâ
Gülzâr-ı medîhinde olup bülbül-i gûyâ” (Suliman, 2017, s. 62)

Tulûî'nin bu çalışmaya konu olan şiirlerinin haricinde üç eseri vardır. Bunların en hacimlişi yukarıda bahsi geçen *Paşa-nâme*'dir. Bilinen tek nüshası İngiltere Millî Kütüphanesi'nde (Sloane 3584) bulunan eser, *mefûlü mefâilü mefâilü feûlün* aruz kalıbıyla yazılmış 2179 beyitten oluşan bir mesnevidir. İçerdiği beş adet minyatürle de dikkat çeken eserin konusu, IV. Murad dönemi devlet adamlarından Kenan Paşa'nın Rumeli'de düzen bozan eşkıyalarla mücadelesi ve Karadeniz'de Kazaklar üzerine düzenlediği deniz seferidir.⁵

Tulûî'nin tespit edilebilen bir başka eseri de IV. Murad'ın Bağdat Fethi'ni konu alan *Pesendîde-nâme*'sidir. Fransa Millî Kütüphanesi'nde (Renaudot/Saint-Germain-des-Pres, 61) bulunan eser, aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla kaleme alınmış 89 beyitlik bir kasidedir (bk. Şenödeyici & Koşık, 2014).

Şairin bir diğer eseri ise IV. Murad'ın atları övgüsünde kaleme aldığı *rahşiyye* türündeki kasidesidir. Bu kaside, İstanbul Köprülü Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü 362/35 numarada, “Kasâ'id-i Nef'i ve Tuluî ve Alî” adıyla kayıtlı yazmanın 96b-99b sayfaları arasındadır.⁶ “Kasîde-i Tulûî Der-Vasf-ı Esbân-ı Şâh-ı Cihân Sultân Murâd Hân” başlığını taşıyan ve aruzun *feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbıyla yazılan eser 138 beyittir (bk. Suliman, 2018).

Eserlerinden hareketle yapılan değerlendirmelere göre Tulûî, divan şiiri geleneğine hâkim, başarılı bir 17. yüzyıl şairidir. Örneğin *Pesendîde-nâme*, “tamamen şahsi ve orijinal hayaller üzerine kurulu, eski savaş kültürünün Sebki-Hindî ile buluştuğu kayda değer bir eser” olarak nitelenmiştir (Şenödeyici & Koşık, 2014, s. 139). *Rahşiyye* ve *Paşa-nâme* ile ilgili tespitlerde de şairin Arapça ve Farsça'ya vâkıf olduğu, süslü ve sanatlı bir dil kullandığı ve yüzyılın da bir özelliği olarak Sebki-Hindî'den etkilendiği belirtilmiştir (Suliman, 2017, s. 12; 2018, s. 124). Tulûî'nin şairliğiyle ilgili değerlendirmeleri bu makalede yayımlanan şiirler de desteklemektedir. Bunda şairin eldeki şiirlerinin övgü içerikli oluşunun da rolü olduğu söylenebilir. Aşağıdaki şiirlerde geleneğin methiye türü için belirlediği dil ve üslubun örneklerini görmek mümkündür. Öte yandan bir sultan övgüsü için hedeflenen “süslü ve sanatlı dil”in bazı beyitlerde ifadesi zorladı da belirtilmelidir.

2. Yazma Tanıtımı

Tulûî'nin şiirlerini içeren eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü 5756 numarada “Manzume-i Tevarih” başlığı ile kayıtlıdır

⁴ Şaire padişah fermanıyla hilat hediye edildiği dönemin teşrifat defterinde de kayıtlıdır (bk. Cevrioğlu, 2022, s. 99).

⁵ Eserle ilgili çalışmalar için bk. (Meredith-Owens, 1961; Kaçar, 2011; Değirmenci, 2012; Suliman, 2017; Javanshir, 2021; Cevrioğlu, 2022).

⁶ Rahşiyye türünde ilk akla gelen isim olan Nef'i ve diğer şairlerle ilgili ayrıntı için bk. (Kaya, 2017).

(Tului, 5756). Kahverengi meşin ciltli ve 21 yaprak hacmindeki eserin ilk ve son sayfalar dışında her sayfasında 8 satır bulunur. Talik hatla kaleme alınmış yazmanın ölçüleri 183x112 milimetredir. İstinsaha ya da mülkiyete dair herhangi bir kaydın olmadığı eserde bazı sayfalar boştur (11a ve 13b) ve yapraklar rakabelerle düzenli olarak takip edilememektedir. Dolayısıyla eserde eksik yapraklar olması ihtimal dâhilindedir. Eserde mevcut 5 şiirin toplam beyit sayısı 171'dir. Aşağıda bu şiirlerle ilgili şekli bilgiler tablo hâlinde verilmiştir.

Şiir Nu.	Beyit Sayısı	Nazım Şekli	Vezin
1	75	Kaside	mefâilün feilâtün mefâilün feilün
2	6	Kıta-i Kebîre	fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
3	15	Kıta-i Kebîre ⁷	fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
4	64	Kaside ⁸	fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
5	11	Kaside	fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

3. Muhteva

Tulûf'nin çalışma konusu şiirleri Sultan İbrahim övgüsü için kaleme alınmıştır. Bu genel tespite ilaveten şiirler içerik olarak iki alt gruba ayrılabilir. Şairin himaye elde etme çabasını gösteren ve bu konuyu işlerken de kendi hayatıyla ilgili bilgiler verdiği şiirler bir grup (1 ve 4 numaralı şiirler); Sultan İbrahim'in şehzadelerinden Mehmed (2. ve 3. Şiirler) ve Selim'in doğumuna düşürülen tarihler de (5. şiir) diğer bir grup olarak değerlendirilebilir. Aşağıda öncelikle tarih şiirlerine dair öz bilgi verilmiş, ardından da makalenin odak noktası olan kasideler ele alınmıştır.

3.1. Tarihler

Şair, "Kıt'a Tārīh-i Şeh-zāde Der-'ıyd" başlıklı ikinci şiire Sultan İbrahim'in cülus tarihini detaylı şekilde vererek başlar (bk. 2/2)⁹ ve gerekli bağlamı oluşturduktan sonra şehzadenin doğumuna tarih düşürür. Bu şiirde şehzadenin ismi anılmasa da

*Selḫ-i şeh-r-i rûze biñ elli bir ü yevmü'l-ḫamīs
Vardı mülād-ı hümāyün şām-ı 'ıyd-ı evvele (2/5)*

şeklinde ayrıntılı olarak verilen tarihten (1051 yılı, Ramazan'ın son günü, Perşembe) Sultan IV. Mehmed için tarih düşürüldüğü anlaşılır.¹⁰ Ayrıca;

*Şaldı tārīh-i Ṭulū'ı mehd-i arzı dāyevār
Geldi bā-şeh-zāde tev'em mäh-ı 'ıyd u zelzele (2/6)*

beytinden de anlaşıldığı üzere şehzadenin doğumuyla birlikte bayram gelmiş ve zelzele olmuştur.¹¹

Yukarıdaki şiirle aynı nazım şekli (kıta-i kebîr) ve vezinde yazılan "Ramazānū'l-mübārek" başlıklı üçüncü şiirde şair, Sultan İbrahim'in bayramını tebrik eder ve onun için

⁷ Vezinleri aynı ancak kafiyeleri farklı olan 2 ve 3 numaralı şiirler (kıtalar) içerik bakımından birbirinin devamı olarak da değerlendirilebilir. Bk. *Muhteva*.

⁸ İlk beyti kafiyeli olmayan bu şiiri şair kaside olarak adlandırmıştır. Yazma eserlerde benzer örnekleri görülebilen bu durum yaprak eksikliğinden de kaynaklanıyor olabilir.

⁹ Parantez içerisindeki ilk rakam aşağıda yer alan şiirlerin, ikincisi de bu şiirlerdeki beyitlerin numarasını gösterir.

¹⁰ IV. Mehmed 30 Ramazan 1051 (2 Ocak 1642) tarihinde İstanbul'da doğmuştur (Özcan, 2003).

¹¹ IV. Mehmed'in dünyaya geldiği perşembe günü Teravih namazını takiben İstanbul'da bir zelzele meydana gelmiştir (bk. Na'imâ, 1280, C. IV, s. 7).

dua beyitlerini sıralar. Kafiyesi farklı olmakla birlikte konu bakımından bu iki şiir birlikte de düşünülebilir.

Şair, yazmadaki son şiirde, “Tārīh-i Mevlid-i Şehzāde Sulţān Selīm” başlığından da anlaşılacağı üzere Şehzade Selim’in doğumuna kaside nazım şekliyle tarih düşürür. Sultan İbrahim ve şehzadesi ile ilgili övgü dolu ifadeleri arasında şair, bu şiirde de ilgili doğum tarihini ayrıntılı olarak verir (bk. 5/4-5).

3.2. Kasideler

Yazmadaki ilk şiir, şairin himaye elde etme sürecine ve biyografisine dair bilgiler içerir. Şair, bu şiire koyduğu başlıkla (Der-Medh-i Diden-i Cemāl-i Pādişāh-ı ‘Ālem ve Der-Vaşf-ı Haṭṭ-ı Hümāyūn-ı Eşref-i Ādem) içeriğe dair de fikir verir. Buna göre şiiri iki bölüm hâlinde değerlendirmek mümkündür. İlk bölümde şairin Sultan İbrahim’in huzuruna çıkması ve talebini ona iletip istediği fermanı alması, ikinci bölümde de bu fermanın övgüsü mevcuttur. Sultana yönelen övgü ifadeleriyle şiire başlayan, bu övgü ifadeleri arasında methiyelerde sıkça görüldüğü üzere

*Dilirse kahrı ider tūṭiyi ğurāb-ı siyāh
Dilirse bāzı ider serçeniñ nigeḥ-bānı (1/14)*

şeklinde sultanın iktidarına hayvanlar üzerinden örnekler getiren şair, onun huzuruna davet edildiğini (1/16), ona şiirler sunduğunu ve bu şiirlerin beğenildiğini belirtir. Aşağıdaki beyitlerde de görülebilecek bu ifadeler, bir yönüyle methiye gereği olarak, bir yönüyle de bir şairin şiirlerinin tanınıp yaygınlık kazanmasının ancak sultanın beğenisiyle mümkün olduğunu gösteren birincil veriler olarak okunabilir:

*Virince nazmı o dem dest-i zıll-ı bī-çūna
Oķutdı ser-be-ser itdi tamām-ı iz‘ānı*

*Begendi şi ‘rūmi kıldı beşāset ü taḥsīn
Cevāhir-i sūḥanum buldı şöhret ü şāmı (1/20-21)*

Şiirlerini tevazu ile karıncanın Süleyman’a hediye ettiği çekirge ayağına benzeten şair, bu küçük hediyesinin kabul olduğunu (1/22-24) kaydettikten sonra

*ķırā`at eyledüm eş ‘ārı diñleyüp oldı
ķıyām-ı nazmuma lāyık kabā-yı zerkānı (1/25)*

diyerek bu kabulün altın işlemeli kabâ şeklinde maddi bir karşılığı olduğunu da belirtir. Şiirin devamında sultan, şaire derdinin ne olduğunu sorunca (1/29) Tulûî, bir zeameti olduğunu fakat her sene bu zeametın mahsulünü bedelcinin aldığını ve kendisine bir şey kalmadığını aktararak sultandan yardım ister:

*Didüm murād-ı fakīri Cenāb-ı Hünkār’a
Faķire olmuş idi bir ze ‘āmet erzānı*

*Alurdi her sene maḥşūlini bedelci anuñ
ķalurdi baña muḥaşşal firāk u ḥırmānı*

*Didüm ‘ināyet-i sulţān u lutf-ı şāhāne
Gerekdür ola müsellim ‘aṭā-yı imkānı (1/30-32)*

Sultan da bunun üzerine şairden bedel alınmamasını ona bedel konusunda imtiyaz verdiğini belirten bir buyruk yazar:

*Hemān-dem eyledi fermān kāġıd u ḥāme
Ḥuceste ḥaṭṭ-ı humāyūna virdi ‘unvānı*

*Bu tarz-ı hûb-ıla yazmışdı hatt-ı mazmûnı
Ki ben Tulu'î'ye virdüm bedelde rüçhânı*

*Kimesne almasun andan bedel eger alsa
Vebâli boynına anuñ heder olur kanı (1/34-36)*

Şiirin devamında “Ne hattır ol ki...” şeklinde başlayan beyitler vasıtasıyla sultandan aldığı buyruğu öven şair, dua kısmında Sultan Murad'ı rahmetle anarken ondan gördüğü ihsanları da kaydeder. Buradaki ifadeler şair hakkında bilinen biyografik bilgilerin şiirdeki yansıması gibidir:

*Cenâb-ı Hazret-i Sultânımız o mağfuruñ
Mekâm ola behişt ü nedîmi ğilmânı*

*İderdi baña ri 'âyet ziyâde haddümden
Nuğûd u hil 'at-i fâhîr olurdu ihsânı (1/69-70)*

Tulûî, kasidelerde sıkça görülen bir özellik olduğu üzere, ölen padişahın ardından yeni sultana

*Velîkin eyledi terk-i cihân ü 'azm-i cinân
Cenâb-ı Hağ vire Hünkâr'a 'ömr-i tülânî (1/71)*

şeklinde yönelerek onun için yazdığı dua beyitleriyle kasideyi tamamlar. Özetle, bir sanat metni olduğu göz ardı edilmeden, bu şiirden Tulûî'nin Sultan Murad döneminde olduğu gibi Sultan İbrahim döneminde de saraya yakın bir konumda olup itibar gördüğü sonucu çıkarılabilir. İlaveten, zeamet sahibi olan ve zeameti ile ilgili sorunu çözülen şairin “hikâye”sinden hareketle Osmanlı'daki himaye sürecinin nasıl geliştiğine dair fikir de edinilebilir.

Yazmadaki dördüncü şiirin konusu Sultan İbrahim'in cülusu ve Tulûî'nin padişaha intisap edişidir. Şair bunu yaparken şiirinde kendisi ile ilgili bilgilere de yer verir. Şiirine övgü dolu ifadelerle başladıktan sonra

*Husrev-i dîn ü düvel kılmış cülûs-ı kâm-yâb
Mürtefi ' taht-ı muraşşa ' nûrın itmiş intişâr (4/14)*

beytiyle sultanın tahta çıkışını kaydeden şair bu beytin ardından bir aracı vasıtasıyla padişahın huzuruna kabul edildiğini belirtir. Bu aracı kişi sultanın yakın çevresinde olduğu aşikâr olan Mîr Muhammed'dir.¹² Tulûî, Mîr Muhammed'i överken bir yandan da sultan musahibi olmak için hangi niteliklere sahip olunması gerektiğini sıralar gibidir. Aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere “gönül ehli, huyu güzel, sohbeti güzel, nazik ve rint” olmak bunlardandır:

*Mîr Muhammed mihr-i 'âlem-tâba karşı çün Sühâ
Görinür a 'lâdan a 'lâ şu 'le-i nûr-ı cemâr*

*Ehl-i dil hoş-tab ' ü nâzik rind-i 'âlem bezle-ğû
Yar-ı hoş-şoĥbet muşâhib lâyıĥ-ı bezm-i kibâr*

*Hoş nedîm-i ehl-i dil mu 'ciz-dem-i 'İsâ-nefes
Hem-celîs olsa komaz dilde ğubâr-ı inkisâr*

¹² Bu kişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Müntesib kıldı beni bir dergeh-i a 'lāya kim
Eylər ol dergāh ile şāhān-ı 'ālem iftiḥār (4/17-20)

Tulûî'nin, Mîr Muhammed aracılığıyla intisap ettiği sultanın Sultan İbrahim olduğu aşağıdaki beyitlerle sabittir.

Muttaşıl elçi gelür her memleketden güyiyā
Dergeh-i 'ālem-penāhu merci '-i her tācdār

Dergeh-i ḥākān-ı a 'zam Pādişāh-ı ins ü cān
Sultān İbrāhīm-i 'ādil sāye-i Perverdigār (4/21-22)

Şiirin devamında, Sultan İbrahim övgüsünde yazdığı beyitlerin ardından Tulûî, Sultan Murad döneminde de saraya yakın olduğunu ifade eder:

Şükr kim ol āsitāna çehre-sāy oldum yine
Bir zamān ol bezm-i ḥāsa yüz sürerdüm ḥāksār

Geçdi ol devrān veli geldi bu devr-i pür-neşāt
Rüz-ı nev-rüz-ı ḥuceste 'ahd-i şāhib-iştihār

Şükr kim bu āsitānu yine kıldum kıblegāh
Deolet ü baht [u] sa 'ādet itdi def '-i intizār (4/28-30)

Tulûî, önceki dönemde Sultan Murad'ın şairi, kendi deyimiyle meddahı olduğunu, şiirlerine sultanın rağbet ettiğini/kendisine lütuflarda bulunduğunu vurgular ve onun ölümünden sonra Sultan İbrahim'e intisap ettiğini belirtir:

Ben ki meddāḥ-ı şeh-i mağfūr-ı rahmet-yāb idüm
Fātiḥ-i mülk-i 'Acem şāhib-ķırān-ı rüzgār

Şi 'rūme rağbet iderdi dāyimā iḥsān-ıla
Eylemişdi ben ḳulın memnūn-ı luṭf-ı bī-şümār

'Azm-i Firdevs eyledi kıldum yetim-i bī-nevā
Oldı rüzī aña cennet saña taht-ı şehriyār

Ḥaḳ Te 'ālā devolet-i 'ömrün firāvān eylesün
İntisāb itdüm saña ey pādişāh-ı kāmķār (4/43-46)

Şiirin bu aşamasında kendini sultana tanıtmak amacıyla olan Tulûî, kendisiyle ilgili bilgileri aktarır. Bunlar şair hakkında sorulduğu varsayılabilecek birtakım sorulara verilen cevaplar niteliğindedir. Örneğin aşağıdaki beyitler Tulûî'nin nasıl bir şair olduğunun şiirdeki ifadesidir. Beyitlere göre Tulûî, methetme yönü ön planda, nazik yaratılışlı, ârif, teselli verici şiirler söyleyen çok beliş bir şairdir. Oldukça fazla seyahat etmiş, birçok memlekette sultanların meclisine dâhil olmuştur.

Bir du 'ā-gūy-ı senā-ḥānum ferāmūş eyleme
Āsitānuñ bekleyüp medḥ eylerüm leyl ü nehār

Şā 'irüm nāzik-ṭabī 'at 'ārif-i ḥikmet-şinās
Eblağ-ı şi 'r-i faşih inşād-ı nazm-ı ḡam-kūsār

Hem seyāḥat eyledüm iklīm-i heft ü şeş cihet
Pāymāl-i pāy-ı 'azm-i himmetümdür her diyār

*Dâhil-i bezm-i şehenşâhân-ı 'âlî-rütbetüm
Kişver-i Rûm u 'Arab Hindû 'Acem tâ Kândeher (4/47-50)*

Aşağıdaki beyitte Tulûî ayrını vermeden Diyar-ı Rum'da (Anadolu) doğduğunu söylemiştir:

*Seyr-i büldân eyleyüp geldüm diyâr-ı Rûm'a kim
Maşkat-ı re'süm olan milâdı kılmam istitâr (4/51)*

Takip eden beyitte de şair, eğitimi ile ilgili bilgi verir. Şairlerin ilim tahsili için başka memleketlere gidişi tezkirelerde de vurgulanan bir durumdur:

*Rûmiyüm ammâ gezüp seyr [ü] seyâhat eyledüm
Tâ ki taşşil-i 'ulûm itdüm fûnûn-ı şad hezâr (4/52)*

Bir sonraki beyitte ise şair teberdar olduğunu belirtmiş, meslek bilgisini vermiştir:

*Hem teberdâr-ı serây-ı pâdişâhî olduğum
'Arza kıldum oldı mesmû '-ı hümayûn hâl-i zâr (4/53)*

Şairin bu kompozisyonda verdiği son bilgi ise yaşıyla ilgilidir. Aşağıdaki beyitte şair seksen yaşında olduğunu belirtmiştir. Sultan İbrahim, 1049/1640 yılında tahta çıktığına göre şairin doğum tarihi yaklaşık 969/1561-1562 yılına denk gelir:

*Merhamet kıldı cenâb-ı pâdişâhî hâlüme
Didi unutmam seni ey pîr-i heştâdi-şümâr (4/54)*

Şiirin sonlarında Tulûî'nin Sultan İbrahim'in himayesini elde ettiği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde Sultan İbrahim, Sultan Murad'ın Tulûî'yi Mustafa Paşa'ya¹³ emanet ettiğini, bunun rahmetli kardeşinin marifet ehline itibar etmesinin sonucu olduğunu söyler. Tulûî'nin kurguladığı bu ifadeler himaye sisteminin geleneksel yönüne de işaret eden veriler olarak not edilebilir:

*Muştafâ Pâşâ'ya aḥvâliñ vaşıyyet eylemiş
İstimâ ' itdüm birâder pâdişâh-ı nâmdâr*

*Şek degül itse sifâriş ger seni Sultân Murâd
Ma 'rifet aşhâbına merhûm iderdi i 'tibâr (4/55-56)*

Dua beyitleriyle sonlanan bu şiir özetle, bir kurgu olduğu akıld tutularak, yeni bir sultana intisap etme çabasında olan şairin yaşadığı süreci anlatan, bir yandan da otobiyografik bilgilere yer veren bir metin olarak okunabilir.

4. Tulûî'nin Şiirleri (İstanbul Üniversitesi NEKTY 5756)

[1]

1b

**DER-MEDḤ-İ DİDEN-İ CEMÂL-İ PÂDİŞÂH-İ 'ÂLEM VE DER-VAŞF-I ḤAṬṬ-I
HÜMÂYÜN-I EŞREF-İ ÂDEM**

mefâ 'ilün fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün

- 1- Zihî sa'âdet-i didâr-ı zıll-ı sübhâni
Ki oldı pey-meded-i sa'y-ı baht-ı erzâni

¹³ Bu şahsın Kemankeş Mustafa Paşa olması kuvvetle muhtemeldir. Paşa, IV. Murad ve Sultan İbrahim'in veziriazamlığını yapmıştır (Özcan, 2022).

- 2- Zihî neşâ-ı hüceste vişâl-i şürî kim
Virür şafâ-yı serîret kulûba rûhânî
- 3- Zihî sehâvet-i şâhî ki far-ı himmetden
Tekerrüm eyled[i] ahlâk-ı pâdişâhânî
- 2a
- 4- Gedâ-yı lutfunı memnûn [u] şâd-kâm itdi
Naşîb-i ‘abd-ı ba‘îd oldı kurb-ı hâkânî
- 5- Kemâl-i mihr-i kerâmet ki neşr-i nûr itse
İderdi zerre-i nâ-çizi mâh-ı tâbânî
- 6- Hizebr-i kudret-i devlet ki taqviyet virse
Şikeste mûrı ider pençe-tâb-ı şîrânî
- 7- Mehâbet-i gâzabı olsa ger muharrîk bād
Türâb-ı râhı kıllur tâc-ı far-ı Keyvânî
- 2b
- 8- Cihân-ı şân u şükûh âsumân-ı câh u celâl
Semiyî-yi cedd-i Muhammed hâlîl-i rahmânî
- 9- Muķîm-i taht-ı Süleymân maķâm-ı İbrâhîm
Ki ced-be-ced halef-i dūdmân-ı Oşmânî
- 10- Hesâb olunsa yek-â-yek cülûs-ı ecdâdı
Çıķardı Âdem’e âbâ-yı pâdişâhânî
- 11- Buķâr-ı ‘anber-i bezmi nevâ-yı kuvvet-i rûh
Nevâl-i süfre-i cūdı ğidâ-yı cismânî
- 3a
- 12- Şafâ-yı kalb-i mükedder şifâ-yı çeşm-i remed
Cilâ-yı kühl-i kadem vech-i pâk-i nûrânî
- 13- Revâdur eylese şâhîni tu‘me-i güncişk
Nefâz-ı hükmi ider ejdehâ soğulcanı
- 14- Dilerse ķahrı ider tütüyi ğurâb-ı siyâh
Dilerse bâzı ider serçenüñ nigeħ-bânı
- 15- ‘Aceb mi uķsa hevâda Hümâ-yı devlet olup
Ki virdi mûra ķanat da‘vet-i Süleymânî
- 3b
- 16- İdince bendeyi da‘vet şeh-i felek-pâye
İrişdi ebre mübâhât-ı far-ı tarķanî
- 17- Rükû‘ [u] secde[de] gördüm cemâlini oldum
Ğubâr-ı maķdem-i âlî-cenâb-ı sulţânî
- 18- Hemân cesâret idüp meclis-i hümâyûna
Getürdi tab‘-ı selîsüm ‘uķûd-ı ‘irfânî
- 19- Tebessüm ile idüp iltifât-ı hâş [u] ‘amîm
Zihî mehâbet-i meclis ki oldı âsânî
- 4a
- 20- Virince nazmı o dem dest-i zıll-ı bî-çûna
Oķutdı ser-be-ser itdi tamâm-ı iz‘ânî
- 21- Begendi şî‘rûmi ķıldı beşâşet ü taħsîn
Cevâhir-i sühanum buldı şöhret ü şânı
- 22- Şu bir ķarınca ki pây-ı melaħ bulup tuħfe
Getürmiş ola Süleymân’a armağan anı
- 23- Ķarınca kim ola ithâfı kendi miķdârı
Anuñ-çün olmadı zâhir ‘uyüb u noķşânı
- 4b

- 24- Kabûle geçdi hedâyâ olundu setr-i 'uyüb
Metâ'-ı pây-ı melaḥ armağân-ı mürânî
- 25- Kıra'at eyledüm eş'arı diñleyüp oldı
Kıyâm-ı nazmuma lâyıḳ kabâ-yı zerkânî
- 26- Seḫâ mücessem-i zât-ı kerîm-i a'lâsı
'Aṭâ ṭabî'at-i aḥlâḳ-ı feyz-i nürânî
- 27- Zekâ vü ḥads ü ferâset tamâm-ı evşâfı
Raḫîm ü şefḳat-i 'uzmâ besîm ü ḥandânı
- 5a
- 28- Kemâl-i merḫamet ü şefḳat-i şehensâhî
Zuhûra geldi idüp himmet-i firâvânî
- 29- Didi murâduñı 'arz it ne ise eyle recâ
Ṭabîb-i luṭfım ider böyle derde dermânı
- 30- Didüm murâd-ı faḳîri Cenâb-ı Hünkâr'a
Faḳîre olmuş idi bir ze'âmet erzânî
- 31- Alurdu her sene maḫşûlini bedelci anuñ
Ḳalurdu baña muḫaşşal firâḳ u ḫırmânı
- 5b
- 32- Didüm 'inâyet-i sultân u luṭf-ı şâhâne
Gerekdür ola müsellim 'aṭâ-yı imkânı
- 33- Mürüvvet eyledi sultân-ı 'âdil ü ekrem
Bu ḳavli eyledi şâdık sedâd-ı ezhânı
- 34- Hemân-dem eyledi fermân kâğıd u ḫâme
Ḥuceste ḫaṭṭ-ı humâyûna virdi 'unvânı
- 35- Bu ṭarz-ı ḫüb-ıla yazmuşdı ḫaṭṭ-ı maẓmûnı
Ki ben Ṭulû'î'ye virdüm bedelde rüçḫânı
- 6a
- 36- Kimesne almasun andan bedel eger alsa
Vebâli boynına anuñ heder olur ḳanı
- 37- Yazup bu ḫaṭṭ-ı şerîfi elüme şundi didi
Yürü var eyle du'âmı şeh-i cihânbânî
- 38- Şu deñlü virdi şafâ-yı sürürü ḳalbüme kim
Ferahla oldı mücessem semâḫat-ı cânî
- 39- Zihî şehâvet-i kâmil vücûd-ı maḫz-ı kerem
Ki ḫalk-ı 'âlemi ḳıldı 'abîd-i iḫsânı
- 6b
- 40- Ne ḫaṭṭdur ol ki cevâhir-nişâr-ı ḫâk-i ḳadem
Ne ḫaṭṭdur ol ki muraşşa' devât u rîkdânı
- 41- Ne ḫaṭṭdur ol ki eşi'â rüsûm-ı ḫâlkârî
Ne ḫaṭṭdur ol ki mürekkeb sevâd-ı nürânî
- 42- Ne ḫaṭṭdur ol ki zer-endüde noḳtalar itmiş
Vücûd-ı cirm-i nücümü keşîf ü zulmânî
- 43- Ne ḫaṭṭdur ol ki kelâm-ı ekâbir-i ḫikmet
Ne beñzer aña ḫadıṣ-i şeh-i cihânbânî
- 7a
- 44- Ne ḫaṭṭdur ol ki olur mu 'ciz-i Mesîḫ ü Kelîm
Dem-i imâtet [ü] iḫyâ ḡulâm-ı fermânı
- 45- Ne ḫaṭṭdur ol ki şifâ-yı marîz-i müflis [ü] 'ür
Mücerreb oldı yazar ḫırz-ı derdmendânî
- 46- Ne ḫaṭṭdur ol ki faḳîre virür ḫayât-ı ḡınâ
Letâfet-ile olur cism-i mürdenüñ cânı

47- Ne hađdur ol ki ider kũçeki bũzũrg ü sũtürk
Dilerse şahrı keser kelle-i sũtũrgānı

7b

48- Ne hađdur ol ki ider kũçeki bũzũrg ü řavı
Helāk ider dilese kũçek ü bũzũrgānı

49- Ne hađdur ol ki ider derdmend-i řakra ‘ilāc

Olur mu ‘āvin-i ařvāl-i ye’s ü řırmānı

50- Ne hađdur ol ki anuñ sũkker-i řalāvetine

Zebān-ı řā‘ir olur řũťı-i sũřandānı

51- Ne hađdur ol ki ider řũťıyi sũřan-perdāz

Ne řũťı řũťı-i meddāř-ı ‘adl-i řākānı

8a

52- Ne hađdur ol ki aña gũl-bũn-i gũl-i sũrı

Hezār iderse n’ola bũlbũl-i řazel-ř‘ānı

53- Ne hađdur ol ki ider bũlbũlānı āřũfte

Çü řũr-ı bũlbũl-i āřũfte murğ-ı destānı

54- Ne hađdur ol ki virũr bũlbũl-i nevā-sāza

Çemen çemen gũl ü berg ü nevā-yı sāmānı

55- Ne hađdur ol ki olur nāsıř-i řať-ı řaťtāt

Çeker o řũsn-i řaťa řaťt-ı kıl-k-i buřlānı

8b

56- Ne hağdur ol ki anuñ řũsnı ma‘nevı çoşdur

Mıřalı olmaya řũrı řuťũť-ı reyřānı

57- Ne hađdur ol ki řudā-dāda beñzer imlāsı

Ne kıl-k-i Mır ü ne Yākũt olur aña řānı

58- Ne hağdur ol ki anuñla Cenāb-ı řeyř ü ‘İmād

İdeydi başs-i kitābet bilũrdi nořřānı

59- Ne hađdur ol ki ider řũsn-i řaťt-ı Yākũtı

řikeste neřı-i ‘acem-desti řaťt-ı piçānı

9a

60- Ne hađdur ol ki olur dest-i ye’ser-māye

Mesış-i luťfı dirildũr memāt-ı řırmānı

61- Ne hađdur ol ki virũr ehl-i řulmı cellāda

Kimesne eyleyemez kũřtenıye dermānı

62- Ne hađdur ol ki alur ādemi sıyāsetden

Dilerse ādeme eyler sıyāset-i řānı

63- Ne hađdur ol ki řakımāne řahr u elťāfı

‘Adālet-ile gũrũr kāfir ü mũselmānı

9b

64- Ne hağdur ol ki řıřārı kibar ider feyzi

Ğazabla kılsa naşar şatlı ider kebirānı

65- Ne hağdur ol ki virũr bir vezıre Mışrı tamām

‘Adālet itmese andan yine alur anı

66- Ne hađdur ol ki virũr gũlřen-i řayāta řafā

řafā-yı gũlřeni eyler na‘ım-ı Rabbānı

67- Ne hağdur ol ki ider şışı-ı řā‘iri iğnā

Ğınā-yı řā‘ir-i cerrār olur řenā-ř‘ānı

10a

68- Kemıne bende řulũ‘ı ki perr-i bı-ťāřat

Ğarıb ü bı-kes ü bı-çāre kũnc-i nısyānı

- 69- Cenâb-ı Hâzret-i Sultânımız o mağfûruñ
Mekânı ola behişt ü nedîmi ğılmânı
70- İderdi baña ri'âyet ziyâde haddümden
Nuķûd u ħil'at-i fâĥir olurdu iĥsânı
71- Velîkin eyledi terk-i cihân ü 'azm-i cinân
Cenâb-ı Haķ vire Hünkâr'a 'ömr-i tûlânî

10b

- 72- Hemîşe tâ ki ola rû'yet-i cemâl-i şerîf
Hemîşe tâ ki ola vuşlat-ı cihânbanî
73- Hemîşe tâ ki felek devr ide murâd üzre
Hemîşe tâ ki zemînün ħalim ola şânı
74- Du'â-yı devletün itsün Tûlû'î leyl ü nehâr
Hemîşe düşmene olsun mezellet erzânî
75- Zelîl ü ħ'âr u ĥâķir ola düşmen-i câhuñ
Cihânda görmesün illa vücûh-ı ĥizlânı

11b

[2]

KİT'A TÂRİĤ-İ ŞEH-ZÂDE DER-'İYD

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- Sultân İbrâĥîm-i 'âdil Pâdişâh-ı Cem-şükûĥ
Salţanat virdi Ĥudâ ola Şehriyâr-ı a'dele
2- On beşi biñ kırk toķuz şevvâlinün şubĥ-ı ĥamîs
Eyledi taĥta cûlûs vü şaldı dehre velvele
3- Ğâlibâ biñ ellide izķâr [ü] istilâd idüp
Nev-'arûs-ı salţanat dâmâdı aldı el ele
4- İtdi ferzend-i nerîne mes'elet iĥlâş ile
Oldı mebzûl-i icâbet ķurb-ı Haķ'da mes'ele
5- Selĥ-i Şehr-i rûze biñ elli bir ü yevmü'l-ĥamîs
Vardı mîlâd-ı hümâyün şâm-ı 'ıyd-ı evvele
6- Şaldı târiĥ-i Tûlû'î mehd-i arzı dâyevar
Geldi bâ-şeh-zâde tev'em mâh-ı 'ıyd u zelzele (Sene 1051)

[3]

RAMAZÂNÜ'L-MÜBÂREK

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

12a

- 1- Haķ tebarek rûze-i 'ıyduñ mübârek eyleye
Ķutlu bayrâm ile her yıl yetmesün zaĥm-ı naķar
2- Yümn-ile ifţâr u imsâkûñ mübârek ide Haķ
Ĝündüzün bayrâm u şamuñ Ķadr ola şubĥuñ meser
3- Ey ki şamuñ Ķadr ü şubĥ-ı 'ıyduñ olsun kâm-ı dil
Haķ ķabûl ide şalât u şavmuñ bî-ĥadd ü mer
4- D[â]verâ taĥt-ı 'adâlet saña lâyıķdır ola
Dört ķava'im üzre ķâyim taĥthâ-yı sîm ü zer
5- Rûze-i 'ıyduñ mübârek rûz-ı nev-rûzuñ sa'id
Rûzĝâr-ı devlet-i câhuñ ola ferruĥ-efer

12b

- 6- Her ĝünüñ biñ ĝün ola her biñ ĝünüñ yüz biñ ola
Her dem ü her sâ'at ü her Şehr ü sâlün ĥübter

- 7- Her günün bayrâm u şamuñ Qadr ola 'aysuñ füzün
Bed-sigälün seg gibi devr ide dehuri der-be-der
8- Hağ Te'älâ devlet ü 'ömrün firāvân eyleye
'İyd u nev-rüz ile eyyâmuñ ide her dem güzer
9- Rüzgâr-ı devlet ü 'ömrün mufaşşal hem tavıl
Mâh u sâl-i düşmen-i câhuñ qalıl ü muhtaşar
10- Tâ ki dünyâda gele her sâl-i şehr-i şavm u 'İyd
Tâ bula dünyâda şöhet 'İyd u nev-rüz-ı haşer

13a

- 11- Tâ cihân-ı köhne olsun nev-civân-ı rüz-ı 'İyd
Tâ cihân-ı sâl-ğurde vire rûza zîb ü fer
12- Tâ ki her sâl ola 'İyd-ı rûze envâ'-ı şafâ
Tâ ki zîb-i 'İyd-ı rûze vire envâr-ı nağar
13- Şehriyârâ zîver-i 'adl-ile dâyim viresin
Zâl-i fertüt-ı cihâna çehre-i ħüsn-i şığar
14- Hağ-ı 'âlem her sene dâmânuñ öpsün rüz-ı 'İyd
Tağt u tâc olsun muğalled saña sensin nâmver
15- 'Ays u nüş it tağt-ı zerrîn üzre bayrâm eyle kim
Pâdişâhlık ħükmini virdün cihâna ħayr u şer

14a

[4]

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

- 1- Encümäsâ şaf-be-şaf devr eylemiş tağtı ħulâm
Kendi ħurşid-i cihân-ârâ kevâkib şad hezâr
2- Pâdişâh-ı heft kişver dâver-i vâlâ-neseb
Sedd-i İskender-şifat altında tağt-ı üstüvâr
3- Âfitâb-ı çâr-bâliş çarğ-ı çârüm evc-i tağt
Şu 'le-pâş-ı vech-i arz olmuş libâs-ı zer-nigâr
4- Pâdişâh-ı müstağil kişver-sitân u tâc-bâğş
Ser-firâz-ı nâmver Nüşinrevân-ı tâcdâr

14b

- 5- Dâver-i Dârâ-dirâyet ħusrev-i encüm-ğaşem
Feth-i iğbâl-i Sikender fitne-bend-i ħir ü dâr
6- Yüzünü bir kerre görmek niçe biñ dünyâ deger
Terk-i cennet eyler Âdem terk-i dünyâ ħod çî kâr
7- Meclis-i pür-zîb ü fer güyâ behiş-i mu 'teber
Cennet-i a'lâ diyü ħükm eyler ehl-i i'tibâr
8- Nür-ı mağz olmuş vücûdı mâh-ı bedr-i âsumân
Yâ Süleymân tağta geçmiş râm-ı emri rüzgâr

15a

- 9- Eylemiş fermân-ı 'âlî şağn-ı meydân münbasit
Kulları meydâna çıkmış edhem ü eşeb-süvâr
10- Mu 'cizât-ı emr-i sultân cem'-i ezdâd eylemiş
İmtişâl-i emr-i 'âlî mecma'-ı leyl ü nehâr
11- Gice gündüz ħarışup mel'abda eylerler şitâb
Rağş-ı çâpük-seyr ile güyâ şihâb-ı nizedâr
12- Birbirine kim cirid pertâb iderler muttaşıl
Leyle-i deycürda emşâl-i şimşek şu 'le-bâr

15b

- 13- Şahn-ı meydân u kenârı fevc-i râkib başmada
Birbirin başup gelür mânend-i emvâc-ı bihâr
- 14- Husrev-i dîn ü düvel kılmış cülûs-ı kâm-yâb
Mürtefi' taht-ı muraşşa' nûrın itmiş intişâr
- 15- Edhem ü eşheb-süvâr-ı mel'abı seyr itmede
Pây-mâl itmekde râkib şahn-ı meydân u kenâr
- 16- Pây-ı taht-ı pâdişâhîde muşâhib fi'l-meşel
Burc-ı hürşîd-i cihân-ârâ nücûm-ı bî-şümâr
- 16a
- 17- Mîr Muhammed mihr-i 'âlem-tâba karşı çün Sühâ
Görinür a'lâdan a'lâ şu'le-i nûr-ı cemâr
- 18- Ehl-i dil hoş-ţab' ü nâzik rind-i 'âlem bezle-gû
Yar-ı hoş-şoĥbet muşâhib lâyıĥ-ı bezm-i kibâr
- 19- Hoş nedîm-i ehl-i dil mu'ciz-dem-i 'İsâ-nefes
Hem-celis olsa komaz dilde ğubâr-ı inkisâr
- 20- Müntesib kıldı beni bir dergeh-i a'lâya kim
Eyler ol dergâh ile şâhân-ı 'âlem iftiĥâr
- 16b
- 21- Muttaşıl elçi gelür her memleketden ğüyyiâ
Dergeh-i 'âlem-penâhı merci'-i her tâcdâr
- 22- Dergeh-i ĥâĥân-ı a'zam Pâdişâh-ı ins ü cân
Sultân İbrâhîm-i 'âdil sâye-i Perverdigâr
- 23- Pâk-meclis pâk-şoĥbet şâhib-i ĥilm ü ĥayâ
Pâk-dîn ü pâk-mezheb pey-rev-i yârân-ı çâr
- 24- Pâdişâh-ı muĥteşem ĥâtîr-nevâz-ı ehl-i dil
Ebr-i dest-i zer-feşân ĥilm-i kerân-senc-i vaĥâr
- 17a
- 25- Ĥulĥ-ı hoş-bü 'adl-i cân-perver ğazûb-ı cân-sitân
Tîĝ-ı ĥışm-ı bî-amân dest [ü] ĝirîbân ĝir ü dâr
- 26- Ced-be-ced ĥâĥân-ı a'zam saltanat-pîrâ-yı câh
Âb-ı rûy-ı âl-i Oĝmân merkez-i devlet-medâr
- 27- Server-i 'âlî-himem ser-defter-i ehl-i kerem
Âsitân-rûb-ı serây-ı câhı her 'âlî-tebâr
- 28- Şükr kim ol âsitâna çehre-sây oldum yine
Bir zamân ol bezm-i ĥâşa yüz sürerdüm ĥâksâr
- 17b
- 29- Geçdi ol devrân velî geldi bu devr-i pür-neşât
Rûz-ı nev-rûz-ı ĥuceste 'ahd-i şâhib-iştihâr
- 30- Şükr kim bu âsitânı yine kıldum kıbleĝâh
Devlet ü baĥt [u] sa'âdet itdi def'-i intizâr
- 31- Şükr kim ol ĥâk-pâya cebhe vaz' itdüm yine
Baĥt-ı bî-dâr eyledi is'âd u tâli' intişâr
- 32- Şükr-i Mevlâ dâĥil-i bezm-i şehensâhî olup
Düşmeni maĥhûr idüp a'dâyı kıldum ĥâr u zâr
- 18a
- 33- Şükr kim bir devlet-i 'uzmâya itdüm ilticâ
Kim ĥasûd-ı bed-sigâli eyledüm zâr u nizâr
- 34- Şükr-i Mevlâ kim şeh-i Cem-câha kıldum istinâd
Çeşme-i ĥuşk-i ümîd ol sâ'at itdi inficâr
- 35- Şükr-i Mevlâ kim yine ser-sebz ü şâd-âb eyledi
Bâĝ-ı ye's ü mîve-i ümmîdüm oldı âbdâr

- 36- Şükr kim Hünkâr-ı 'âlem eyledi da'vet beni
 Kâtl-i a' dâ eyleyüp hussâdı kıldum şermsâr
 18b
- 37- Bunca luţfuñ şükrünü kılamak ne mümkündür şehâ
 Bu şükür kâfî degil mi düşmen oldı hâksâr
 38- Kalb-i vîrân-ı şikesti cebr ü âbâd eyledi
 Dest-i luţf-ı pâdişâh meksûrî kıldı incibâr
 39- Feyz ü ihsân u kerem mu'tâd-ı ahlâkı olup
 Nühket-i hoş-büy-ı 'adlûñ dehre kıldı intişâr
 40- Devletidür dest-gîr üftâde-i ehl-i dile
 Kim gınâ-yı dest-i luţfidur fenâ-yı iftikâr
 19a
- 41- Ketm-i ihsân eylemez hergiz cenâb-ı himmeti
 Kimseye virmez şehâ hengâmı renc-i intizâr
 42- Dâverâ Dârâverâ Dârâ-yı İskender-ferâ
 Ey şeh-i vâlâ-güher¹⁴ zibâ-yı câh-ı iktidâr
 43- Ben ki meddâh-ı şeh-i mağfûr-ı rahmet-yâb idüm
 Fâtih-i mülk-i 'Acem şâhib-ķırân-ı rûzgâr
 44- Şi' rüme rağbet iderdi dâyimâ ihsân-ıla
 Eylemişdi ben kılın memnûn-ı luţf-ı bî-şümâr
 19b
- 45- 'Azm-i Firdevs eyledi kıldum yetim-i bî-nevâ
 Oldı rûzî aña cennet saña taht-ı şehriyâr
 46- Hâk Te'âlâ devlet-i 'ömrûñ firâvân eylesün
 İntisâb itdüm saña ey pâdişâh-ı kâmkâr
 47- Bir du'â-güy-ı senâ-ķ'ânım ferâmüş eyleme
 Âsitânun bekleyüp medh eyleyüm leyl ü nehâr
 48- Şâ'irüm nazik-ķabî'at 'ârif-i hikmet-şinâs
 Eblağ-ı şî'r-i faşih inşâd-ı nazm-ı gam-küsâr
 20a
- 49- Hem seyâhat eyledüm iklîm-i heft ü şeş cihet
 Pây-mâl-i pâ-y-ı 'azm-i himmetümdür her diyâr
 50- Dâhil-i bezm-i şehensâhân-ı 'âlî-rütbetüm
 Kışver-i Rûm u 'Arab Hindü 'Acem tâ Kândeher
 51- Seyr-i büldân eyleyüp geldüm diyâr-ı Rûm'a kim
 Maskat-ı re'süm olan milâdı kılmam istitâr
 52- Rûmiyüm ammâ gezüp seyr [ü] seyâhat eyledüm
 Tâ ki taşsil-i 'ulüm itdüm fûnûn-ı şad hezâr
 20b
- 53- Hem teberdâr-ı serây-ı pâdişâhî olduğum
 'Arza kıldum oldı mesmû'-ı hümâyün hâl-i zâr
 54- Merhâmet kıldı cenâb-ı pâdişâhî hâlüme
 Didi unutmam seni ey pîr-i heştâdi-şümâr
 55- Muştâfâ Pâşâ'ya ahvâlün vaşıyyet eylemiş
 İstimâ' itdüm birâder pâdişâh-ı nâmdâr
 56- Şek degül itse sifâriş ger seni Sultân Murâd
 Ma'rifet aşhâbına merhûm iderdi i'tibâr
 21a

¹⁴ Yazmada "vâlâ-güher" ve "nikû-eser" birleşik sıfatları art arda gelmektedir. Vezne göre bu iki ifadeden biri fazladır.

- 57- Ben seni gelsün vezîrüm aña terğîb eyleyüm
Kim saña rağbet idüp her lahza kılsun ihtizâr
58- İltifât-ı hâş idüp mebzûl-i in'âm eylesün
Rûh-ı ecdâdum için itmem bu 'ahdi inkisâr
59- Saña lutf-ı bî-nihâyet eylemekdür maqşadum
Yürî var eyle du'â-yı 'ömr ü devlet istitâr
60- Emr-i Sultân-ı cihândârâ ile me'mûr olup
Şükr-i rû'yet bir kaşide diyüp itdüm i'tizâr

21b

- 61- Ey Tulû'î söz tamâm oldı uzatma kışsa[yı]
El açup eyle du'â olsun kaşide ihtizâr
62- Tâ ola memdûh-ı şâ'ir pâdişâhân-ı güzîn
Tâ ki medh-i şehriyârî eyleye şâ'ir-şi'âr
63- Tâ ki meddâh-ı şehensâh eyleye şükr-i ni'am
Tâ ki meddâh ile memdûh ide şöhet âşikâr
64- Sen olasıñ salţanat tahtında dâyim kâmurân
Pây-ı tahta eyleye şâ'ir dür-i nazmı nişâr

22a

[5]

TÂRİH-İ MEVLİD-İ ŞEHZÂDE SULTÂN SELİM

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- Merhabâ zıll-ı İlahî bir güzel nâm eyledi
Mevlid-i Sultân Selim'e zînet-i tām eyledi
- 2- Pâdişâh-ı baħr u ber ferzend iderdî mes'elet
Lutf-ı Hağ i'zâz idüp maţlûbı ikrâm eyledi
- 3- Sultân İbrâhîm-i 'âdil pâdişâh-ı şark u garb
Nâ-murâd-ı şark u garbı şâhib-i kâm eyledi
- 4- 'Âşir-i şehri muħarrem evvel-i biñ elli dört
Âhir-i biñ elli üç zî'l-ħicce encâm eyledi
- 5- Rûz-ı milâd-ı humâyûn 'ıyd-ı nev-rûza gelüp
Doğdı mihr-i salţanat nev-rûz-ı eyyâm eyledi
- 6- Her muħarrem 'âm idi mâtem velî fermân ile
Cây-ı mâtem sūr-ı mevlid geldi bayrâm eyledi
- 7- Berr ü baħri zeyn için seyr-i Çırağan emr idüp
Kıldı ta'mîm-i donanma şöhet-i 'âm eyledi
- 8- İtdi taħvîl-i şeref mihr-i burûc-ı memleket
'Ârif-i ħikmet olan tekrîm ü i'zâm eyledi
- 9- Geldi devletle vücûda Ĥazret-i Sultân Selim
Yümn-i ikbâli ġam-ı eyyâmı i'dâm eyledi
- 10- Sūr-ı milâd eyleyüp târiħ-i nev-rûz it bugün
Padişâha fevz-i Hağ şeh-zâde in'âm eyledi
- 11- Ey Tulû'î kıl du'â şeh-zâde olsun kâm-yâb
Hem du'â-yı pâdişâhî nazmum itmâm eyledi (Sene 1054)

Sonuç

Bu makalede; Tulûî'nin hayatı, eserleri ve şairliği hakkında bilgiler verilmiş, çalışma konusu olan yazma eser tanıtılmış, şairin bilinmeyen şiirleri muhteva yönüyle incelenmiştir.

Tulûî'nin şiirlerinde biyografisine dair bilgilerin ve bununla doğrudan ilgili olarak Sultan İbrahim'e intisap etme sürecinin öne çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda bir sultanın huzurunda şiir okunması, onun takdirinin kazanılmasıyla şairin şöhret bulması, sultana intisap etme sürecinde belli niteliklere sahip bir aracının olması gerekliliği, sultanın mutlak iktidarının şairin sorunlarını çözmesi gibi konular ve tüm bunların geleneksel bir yönü olduğu Osmanlı himaye sürecinin şiirlere yansıyan örnekleri olarak dikkat çekmiştir.

Tulûî ile ilgili literatürde mevcut sınırlı biyografik bilgi, bu çalışmayla yayımlanan şiirlerden elde edilen verilere göre şu şekilde detaylandırılabilir: Tulûî, yaklaşık 969/1561-1562 yılında doğmuştur ve en az seksen yıl yaşamıştır. Doğum yeri Anadolu'dur. Gerek ilim tahsil etmek gerekse de başka sultanların meclislerinde bulunmak üzere çok seyahat etmiştir. Mesleği, baltacıdır (teberdar). Sultan Murad'ın yakınında, kendi deyimiyle onun meddahı olan şair, Sultan İbrahim'e de intisap etmeyi başarmıştır. Övgü yönü ön planda olan Tulûî, kendi ifadelerine göre nazik yaratılışlı, arif ve etkileyici şiirler söyleyen bir şairdir. Özetle, detayları yukarıdaki şiirlerde bulunabilecek bu bilgilerden hareketle, dönem tezkirelerinde kayıtlı olabilecek bilgiler kapsamında bir biyografi elde edilebilir.

Kaynaklar

- Avşar, Z. (2011). Sınırlı Malzeme ile Bir Biyografi Üretmek: Dürrî Biyografisi. *Klasik Türk Edebiyatında Biyografiler* (s. 69-86). içinde Ankara: AKM Yayınları.
- Cevrioglu, M. H. (2022). Tulûî'nin Paşanâme'si ya da Karadeniz'de Bir Deniz Cenginin Anlatımı (1629). *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 86-100.
- Değirmenci, T. (2012). Sözleri Dinlensin, Tasviri İzlensin: Tulûî'nin Paşanâme'si ve 17. Yüzyıldan Eşkıya Hikâyeleri. *Kebikeç*, 127-147.
- Doğan, M. N. (1999). Fuzûlî Türkçe Divan'ın Mukaddimesi. *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler (haz. Mehmet Kalpaklı)* (s. 13-16). içinde İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Durmuş, T. I. (2021). *Şair ve Sultan Osmanlı'da Edebî Himaye*. İstanbul: Muhit Kitap.
- Eğri, S. (2021). Manzum Hâl Tercemelerinin (Terceme-i Ahvâl) Edebiyat Tarihi Bakımından Önemi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 393-420.
- İnalcık, H. (2003). *Şair ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Javanshir, L. (2021). Tulûî. TEİS <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tului> [erişim tarihi: 10.08.2022]
- Kaçar, M. (2011). IV. Murâd Dönemine Ait Manzum ve Minyatürlü Bir Gazâ-nâme: Tulûî'nin Paşanâme İsimli Eseri. *Türkiyat Mecmuası*, 267-280.
- Kaya, B. (2017). Divan Şiirinde At ve Şiirlerde İşleniş. *Türk Bilim Araştırma Vakfı Dergisi Bilim Dergisi*, 10(3), 86-99.
- Kılıç, F. (2014). Tulûî, İbrahim Tulûî Efendi. TEİS <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tului-ibrahim-tului-efendi>, [erişim tarihi: 10.08.2022]
- Levend, A. S. (2015). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Meredith-Owens, G. M. (1961). Ken'ân Pasha's Expedition against the Cossacks. *The British Museum Quarterly*, 24(3-4), 76-82.
- Na'imâ, M. (1280). *Târîh-i Na'imâ*, İstanbul: Tabhâne-i Âmire.

- Özcan, A. (2003). Mehmed IV. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 28, 414-418.
- Özcan, A. (2022). Kemankeş Mustafa Paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 25, 248-250.
- Suliman, O. (2017). *Tulû'ın Paşa-Nâme'si*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Suliman, O. (2018). 17. Yüzyıl Şairlerinden Tulû'ı ve Rahşiyye'si. *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi*, (2), 119-145.
- Şenödeyici, Ö., & Koşık, H. S. (2014). IV. Murat'ın Bağdat Seferi Hakkında Yazılmış Bir Kaside: Tulû'ın Pesendîde-nâme'si. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 133-150.
- Tarlan, A. N. (1999). Fuzuli Farsça Divan'ın Önsözü. *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler (haz. Mehmet Kalpaklı)* (s. 9-12) içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tolasa, H. (1999). Klasik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dibace)leri; Lami'î Divanı Önsözü ve (buna göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü. *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler (haz. Mehmet Kalpaklı)* (s. 229-244) içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tului. (5756). *Manzume-i tevarih*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü 5756.
- Tului, İ. (10689/02). *Divan*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü No: 10689/02.
- Yazıcı, N. (2006). Türk Edebiyatında Biyografi. *Türkbilig*, (11), 189-217.